

9. PŘEDNÁŠKA

Vrstvy slov, expresivita a původ slov

Základní pojmy a termíny

příznakové vrstvy slovní zásoby

expresivita, emocionálnost

expresivita inherentní, adherentní, kontextová

Příznakové vrstvy slovní zásoby

OSTATNÍ PŘÍZNAKY ÚTVAR NÁR. JAZYKA	archaismy	neologismy	citové	cizí	řídke
NESPISOVNÉ: nářeční	+	0	+	+	+
slangové, argotické	+/ 0	+	+	+	+
SPISOVNÉ, STYL.: termíny	+	+	0	+	+
poetismy	+	+	+	+	+
knižní	+	0	+	+	+
hovorové	0	+	+	+	+

Expresivita

inherentní

*bžuchnout, čmuchat, čvaňhat, hňup
vrahoun, klid'as, zlobidlo*

adherentní

všelijak, vypotit, litanie, čarovat

kontextová

„Můj manžel plkává dosti často, pravila paní Důrová, ach! Je mi to snášeti od sedmnáctého roku, neboť vězte, že jsem se provdala mláda. Ano, mohla jsem voliti mezi lepšími chlapíky, než je mistr, avšak Antonín zbil ženichy a zmocniv se klíčů, jež jako s uděláním se hodily k mým dvířkám, obtěžoval mě tak dlouho, až bylo nutné slaviti svatbu. Je to pravda, Antonín býval velmi zamilován a velmi zdráv, chci se vsaditi, že toho měli ti kluci dost, když je zmlátil.“

Když koncem třicátých let minulého století ve filmu *Cesta do hlubin študákovy duše* prosil syn svou matku, aby jeho problém zahrála do autu, zřejmě ho pochopila. Dnešní rodič ale může zaslechnout třeba tuhle větu: „*Je to lúzr, kterej neumí nic spešl, to Džejk je mega good player, fakt king*“. Pokud neumí ani trochu anglicky, asi vůbec nepochopí, co dítě sděluje svému kamarádovi.

Požádá-li rodič o „překlad“, asi svého potomka velmi pobaví. Ten to možná bude komentovat slovy: „*Vole, to je hustý!*“

A nebude to myslet zle. Jedno z nejoblíbenějších českých slov *vole* se už dávno, a to nejen mezi dospívajícími, nepovažuje za nadávku.

Všechny údaje o tom, jak mluví české děti ve věku od dvanácti do šestnácti let, zjišťoval nedávný podrobný výzkum. Podílely se na něm Ústav pro jazyk český Akademie věd a agentura Faktum Invenio. A spolu s nimi ještě výrobce sýrů *Veselá kráva*. Ten chtěl totiž zjistit, zda je druhé slovo jeho obchodní značky ještě považováno za nadávku. Výsledek: na rozdíl od *vola* stále ano.

Literatura k 9. přednášce

Základní

- Filipec, J. – Čermák, F.: *Česká lexikologie*. Praha 1985, s. 22–24.
- Příruční mluvnice češtiny*. NLN, Praha 1995, s. 92 –96.

Doporučená

- Zima, J.: *Expresivita slova v současné češtině* (Studie lexikologická a stylistická). Praha 1961.
- Blatná, R.: Česká morbidní slovní zásoba ve vztahu k expresivitě. *NŘ* 1994, č. 3, s. 160–168.
- Němec, I.: Od nelichotivého pojmenování k čestnému názvu. *NŘ* 80, 1997, s. 113–115.
- Uličný, O.: Expresivita a překlad umělecké prózy. *Slavica Pragensia* 32, AUC Philologica 4–5, 1988, s. 329–354.